

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

Facultatea de Teatru și Film

Școala Doctorală de Teatru și Film

DOMENIUL TEATRU ȘI ARTELE SPECTACOLULUI

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

***TAP DANCE* CA MODALITATE CREATIVĂ DE
INTERACȚIUNE CU TEATRUL**

Conducător științific,

Prof. univ. dr. Marian POPESCU

Doctorand,

Adrian STRÂMTU

Cluj-Napoca

2019

Cuprins

Partea întâi

FUNDAMENTĂRI TEORETICE

Capitolul I

ABORDĂRI SINCRONICE ȘI DIACRONICE ALE TAP DANCE	7
I.1. Rădăcinile și evoluția <i>tap dance</i> în S.U.A. – reper la nivel mondial	8
I.2. <i>Tap dance</i> ca formă de dans tradițională în spațiul american	11
I.3. Reprezentanți de seamă ai <i>tap dance</i>	14
I.4. Interacțiuni culturale în evoluția <i>tap dance</i>	23
I.5. Concluzii	25

Capitolul II

COMPLEXITATEA ARTISTICĂ A TAP DANCE	26
II.1. Dimensiunea implicării actorului	27
II.1.1. Demersul creativ – premisa asigurării expresivității artistice înalte	27
II.1.2. Stilul personal și amprenta sa în <i>tap dance</i>	33
II.1.3. Expresia corporală	41
II.1.4. Improvizația în <i>tap dance</i>	47
II.1.5. Coregrafia în <i>tap dance</i>	52
II.2. Contribuțiile secvențelor muzicale	60
II.2.1. <i>Jazz improvisation</i> și <i>tap dance</i>	60
II.2.2. <i>Jam session</i> – context de exprimare artistică	63
II.2.3. Importanța <i>Shim Sham</i> într-un <i>jam session</i>	68
II.3. Proprietățile intrinseci ale <i>tap dance</i>	70
II.3.1. <i>Tap dance</i> – element referențial în muzicalurile de pe Broadway	70
II.3.2. Formă complexă de entertainment	73
II.3.3. <i>Tap dance</i> în abordare globală	76
II.4. Concluzii	82

Capitolul III

CONTRIBUȚIA TAP DANCE LA DEZVOLTAREA ABILITĂȚILOR ACTORULUI. ILUSTRĂRI ÎN TEATRUL PROFESIONIST	84
III.1. Importanța pentru dezvoltarea simțului și prezenței scenice	86
III.2. Importanța pentru dezvoltarea abilităților psihomotrice ale actorului	91
III.3. Improvizația scenică de tip creativ	97
III.4. <i>Tap dance</i> în teatru înseamnă convergență ritm – muzicalitate – modelare a spiritului uman	102
III.5. Concluzii	107

Capitolul IV

PENTRU O DIDACTICĂ A TAP DANCE. ABORDĂRI SPECIFICE	111
IV.1. Didactica <i>tap dance</i> – ramură disciplinară subordonată didacticii domeniului artistic	111
IV.2. Finalități ale predării-învățării <i>tap dance</i> pentru actori: obiective și competențe	113
IV.3. Prezentarea selectivă a unor pași și a unor combinații de pași	122
IV.4. Coregrafiile artistice relevante	133
IV.5. Elemente de dificultate specifice	145
IV.6. Metodologia realizării unei coregrafii bazate pe <i>tap dance</i>	157

IV.7. Evaluarea multicriterială a performanței	165
IV.8. De la filosofia <i>tap dance</i> la didactica <i>tap dance</i>	179
IV.9. Concluzii	184

Partea doua

DEMERSURI DE ABORDARE CRITICĂ ȘI CERCETARE APLICATIVĂ

Capitolul V

ANALIZE REFERITOARE LA <i>TAP DANCE</i> CA MODALITATE CREATIVĂ DE INTERACȚIUNE CU TEATRUL	187
V.1. Premisele și contextul cercetării	187
V.2. Sursele majore ale cercetării	196
V.3. Tipurile de cercetare valorificate	198
V.4. Coordonatele cercetării	200
V.4.1. Scopul și obiectivele cercetării	200
V.4.2. Întrebările de cercetare	201
V.4.3. Perspectivele de analiză	201
V.4.4. Sistemul metodelor de cercetare	202
V.4.5. Instrumentul de cercetare	207
V.4.6. Eșantionul de conținut	208
V.5. Rezultatele analizelor realizate	211

Capitolul VI

CONCLUZII ȘI NOI DIRECȚII DE ACȚIUNE	215
VI.1. Concluziile cercetării	215
VI.1.1. Concluzii referitoare la originile și la evoluția <i>tap dance</i>	216
VI.1.2. Concluzii referitoare la complexitatea artistică a <i>tap dance</i>	217
VI.1.3. Concluzii referitoare la contribuția <i>tap dance</i> la dezvoltarea abilităților actorului	219
VI.1.4. Concluzii referitoare la contribuțiile tezei la procesul de predare-învățare a <i>tap dance</i> pentru actori	220
VI.1.5. Concluzii referitoare la contribuțiile tezei la procesul de analizare a <i>tap dance</i> ca modalitate creativă de interacțiune cu teatrul	221
VI.2. Concluzii și recomandări generale	224

BIBLIOGRAFIE	230
---------------------------	------------

CUVINTE ȘI SINTAGME CHEIE:

- *tap dance*;
- teatru;
- complexitatea *tap dance*;
- analiză globală a *tap dance*;
- improvizație artistică;
- coregrafie;
- interacțiune *tap dance* și teatru;
- complementaritate artistică *tap dance*-teatru;

Teza de doctorat „*Tap dance* ca modalitate creativă de interacțiune cu teatrul” este structurată pe două secțiuni: „*Fundamentări teoretice*” și „*Demersuri de abordare critică și cercetare aplicativă*” și cuprinde șase capitole.

Capitolul I – „Abordări sincronice și diacronice ale *tap dance*” este focalizat pe două aspecte relevante: evoluția fenomenului *tap dance* și afirmarea sa pe plan mondial.

Din punct de vedere istoric, *tap dance* este forma tradițională de dans a americanilor și cea mai veche formă de dans american. Rădăcinile și premisele sale istorico-culturale se află în dansurile africanilor, precum și în elementele împrumutate din dansul irlandez *irish*. El a apărut și s-a afirmat Statele Unite ale Americii, la începutul secolului XIX, fiind interpretat mai ales de dansatori de culoare, pe scenele teatrelor de varietăți; ulterior, s-a extins pe marele ecran. Evoluția *tap dance* a fost una neliniară, marcată de etape stagnante, involutive și evolutive, influențate de contextul cultural și social, național sau regional. În timp, fenomenul *tap dance* a depășit prejudecățile și discriminările naționaliste și rasiste și s-a afirmat definitiv pe plan mondial. Astăzi, el este compatibil cu imaginea contemporaneității și reprezintă o complexă, expresivă și sofisticată formă de artă și muzică.

Dintre reprezentanții de seamă ai *tap dance* din America, îi amintim pe următorii: Bill Robinson „Bojangles”, Sammy Davis Jr., Gregory Hines, Savion Glover.

Capitolul II – „Complexitatea artistică a *tap dance*” abordează acele elemente definitorii ale *tap dance* care conlucrează pentru a-i asigura expresivitatea artistică accentuată și complexitatea înaltă. Este evidențiat faptul că în *tap dance* regăsim caracteristici proprii și elemente comune cu alte dansuri/ forme de exprimare artistică.

Tap dance reprezintă o formă de exprimare artistică bine armonizată, datorită combinației perfecte, sinergice, dintre corp și sunet, sinergie care face ca efectul final să fie mai mare decât efectul singular al corpului sau al sunetului. Specificitatea, complexitatea și expresivitatea artistică pronunțată a *tap dance* sunt evidențiate prin referiri la importanța: demersului artistic creativ; stilului personal; amprentei personale; expresiei corporale; coregrafiei; improvizației artistice.

În abordare globală, *tap dance* poate fi ipostaziat: a) ca fenomen artistic independent; b) ca fenomen artistic complementar cu teatrul – în spectacole în care predomină momentele teatrale sau în spectacole de teatru-dans.

Capitolul III, intitulat „Contribuția *tap dance* la dezvoltarea abilităților actorului. Ilustrări în teatrul profesionist” pornește de la două premise ideatice: a) teatrul reprezintă un spațiu al libertății de expresie, al fanteziei, imaginației, creativității artistice a actorului, care se implică în actul artistic cu toate resursele exterioare și interioare; b) *tap dance* se caracterizează prin expresivitate artistică și prin complexitate înaltă. Capitolul analizează principalele contribuții ale *tap dance* la dezvoltarea abilităților actorului:

dezvoltarea prezenței scenice – înțeleasă ca sistem de abilități de prezentare, de interacțiune, de interrelaționare scenică, de realizare a acțiunilor scenice; dezvoltarea abilităților psihomotrice ale actorului – mobilitate, condiție fizică, aspect fizic, postură fizică; favorizarea improvizației – proces în care actorul este original, creativ, spontan, prompt, manifestă libertate de expresie artistică; facilitarea comunicării nonverbale – premisă a ameliorării legăturii cu publicul; asigurarea colaborării și convergenței dintre ritm, muzicalitate și modelarea spiritului uman.

Capitolul IV, denumit „**Pentru o didactică a tap dance. Abordări specifice**” integrează contribuții personale care se circumscriu domeniilor didacticii și metodicii *tap dance*, fiind focalizate pe procesul de predare-învățare a *tap dance* pentru actori: definirea sintagmelor didactica *tap dance* și metodică *tap dance* (în relație cu didactica domeniului artistic) și explicitarea relației dintre ele; formularea finalităților predării-învățării *tap dance* la actori, respectiv a sistemului competențelor profesionale (artistice), al competențelor transversale, al obiectivelor generale, al obiectivelor specifice și al rezultatelor învățării; prezentarea etapelor de pregătire și de fundamentare a elementelor de bază din *tap dance*, a pașilor de bază, valorificabili în coregrafiile de nivel începător; descrierea a trei coregrafii celebre relevante pentru repertoriul personal al dansatorilor și pentru întâlnirile de *tap dance* – festivaluri, *jam session*; susținerea importanței atenției, meticulozității, seriozității, devotamentului și, în special, a respectului pe care trebuie să îl oferim dansului; oferirea de recomandări metodologice pentru coregrafii; prezentarea criteriilor combinate în evaluarea multicriterială a performanței în *tap dance*: calitatea performanței tehnice, volumul de cunoștințe teoretice, volumul de cunoștințe estetice; realizarea unei punți de legătură între didactica *tap dance* și filozofia *tap dance*, prin analizarea și interpretare filozofică a *tap dance*, ipostaziat astfel: sistem artistic, sistem simbolic, sistem semiotic; ipostazele pot fi analizate din perspective multiple: artistică, muzicală, tehnică, fizică, personală/ psihologică, interpersonală/ socială; descrierea unior coregrafii în manieră algoritmică: elemente de dificultate, nivelul de performanță, descrierea coregrafiei, competențele profesionale, rezultatele învățării, indicații metodice și concluzii.

Capitolul V – „**Analize referitoare la tap dance ca modalitate creativă de interacțiune cu teatrul**” este destinat prezentării cercetării practic-aplicative.

Finalitatea cercetării: Investigarea măsurii în care valorificarea și articularea *tap dance* în producțiile teatrale conduc la nuanțarea formelor de expresie artistică, la intensificarea mesajului lor artistic și la creșterea calității artei teatrale.

Premisele generale: schimbările de la nivelul societăților au determinat dinamica publicului spectator și schimbări la nivelul managementului cultural la macro- și la micronivel.

Premisele specifice:

1. Între teatru și dans există o relație de complementaritate, ceea ce le face ușor integrabile și articulabile în scenarii artistice, în co-acțiune.

2. Valențele artistice ale *tap dance* pot fi exploatate în accentuarea/ ameliorarea/ augmentarea expresivității și calității artistice a producțiilor teatrale și în creșterea calității artei teatrale.

3. În societățile contemporane globalizate, hibridizarea culturală respectiv combinarea tradiționalului cu postmodernul, permite crearea de spații prolifere ale diversității culturale și artistice, în care formele culturale și de expresie tradiționale sunt revalorificate, resemnificate și actualizate, exploatându-se creativ potențialul lor artistic și spectacular.

Tipurile de cercetare valorificate complementar, au fost: cercetare exploratorie, cercetare observațională, cercetare istorică.

Abordarea metodologică: de tip calitativ.

Scopul cercetării: Construirea și ilustrarea unor perspective de analiză multicriterială a spectacolelor de succes de pe Broadway sau Off-Broadway, utilizând un sistem de indicatori artistici de interpretare (analizați de noi în secțiunea teoretică a lucrării).

Obiectivele cercetării:

O₁ – Elaborarea unei istorii condensate a evoluției *tap dance*: origini și premergători, influențe culturale și sociale (urmărit în capitolul I al tezei noastre)

O₂ – Conceperea unui sistem de indicatori artistici de interpretare a unui moment de musical, în special a pașilor *tap dance*

O₃ – Analizarea critică a două spectacole de succes de pe Broadway sau Off-Broadway, cu ajutorul sistemului de indicatori artistici de interpretare formulați

Întrebările de cercetare:

Î₁ – Care sunt dimensiunile de analiză multicriterială a spectacolelor de succes de pe Broadway sau Off-Broadway?

Î₂ – Care sunt indicatorii artistici de evaluare corespunzători dimensiunilor de analiză multicriterială a spectacolelor de succes de pe Broadway sau Off-Broadway?

Sistemul metodelor de cercetare: metode de informare și documentare, metoda observației, metoda autoobservației, metoda comparativă și metoda istorică.

Instrumentul de cercetare: de concepție proprie, a constat într-o grilă de analiză a momentelor coregrafice; cuprinde un sistem de indicatori artistici, organizați pe patru dimensiuni pe care le considerăm reprezentative pentru astfel de momente (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Grilă de analiză a momentelor coregrafice (concepție proprie)

Indicatorul artistic	Scara de evaluare				
	5	4	3	2	1
Dimensiunea performativității					
Actorul răspunde adecvat unor sarcini de scenă dificile, din punct de vedere tehnic și situațional					
Actorul cunoaște și înțelege o arie largă de tipuri de dans					
Calitatea comunicării nonverbale					
Dimensiunea tehnică					
Corpul este principalul instrument de exprimare al actorului					
Actorul răspunde prompt la indicațiile regizorale și coregrafice					
Pregătirea tehnică este de nivel performant					
Sunt prezente principalele elemente tehnice: ritmul, expresia corporală complexă, coordonarea motrică, memorarea, colaborarea, sincronizarea cu colegii					
Dimensiunea de entertainment					
Mecanismele folosite sunt consonante cu caracteristicile mesajelor artistice					
Energia transmisă este dozată adecvat					
Centrarea activității artistice este pe publicul spectator					
Măsura în care reușește să recreeze și să binedispună publicul					
Nivelul spectacular al momentului artistic					
Dimensiunea estetică					
Modalitatea de exprimare instrumentală este îmbinată cu cea estetică					
Dimensiunea estetică a comunicării nonverbale					
Sunt prezente principalele repere estetice legate de: decor, vestimentație, <i>light design</i>					

Legenda: 5 – Excelent; 4 – Foarte bine; 3 – Bine; 2 – Modicru; 1 – Slab

Eșantionul de conținut:

- a) silabus (pași de step) – în cercetarea teoretică (vezi subcapitolul IV.3.);
- b) coregrafii relevante – în cercetarea teoretică (vezi subcapitolul IV.4.);
- c) două spectacole de succes din industria muzicală de pe *Broadway: Jelly's Last Jam* și *Bring in 'Da Noise, Bring in 'Da Funk*.

Capitolul VI, denumit „**Concluzii și noi direcții de acțiune**” punctează finalitatea întregul demers doctoral: **studierea potențialului artistic al tap dance**, în maniere investigative moderne, susținându-se diversificarea limbajelor, metodelor, tehnicilor și

formelor de expresie artistică, în general și, în particular, în cazul artelor spectacolului. Cercetarea susține **valorificarea în manieră creativă, sinergică și complementară, din punct de vedere artistic, a teatrului cu *tap dance* și construirea unor practici artistice bazate pe integrarea *tap dance* în viața teatrelor profesioniste în materie de musical în România.**

Prin modalitatea de structurare a tezei de doctorat și a capitolelor, se oferă un sistem de argumente în favoarea ipostazierii celor două forme artistice într-o formulă integrată, în co-acțiune. Teza oferă argumente de ordin: teoretic; rațional; tehnic; estetic; psihologic și subiectiv, afectiv, în favoarea exploatării valențelor artistice ale *tap dance* în direcția accentuării/ ameliorării/ augmentării expresivității și calității artistice a producțiilor teatrale și a creșterii calității artei teatrale.

Capitolul VI este organizat în două mari părți:

a) Concluziile cercetării, structurate astfel:

- **Concluzii referitoare la originile și la evoluția *tap dance*** ca fenomen artistic care își are originile în dansurile africanilor și în dansul irlandez *irish* și care, în timp, a evoluat și s-a extins în întreaga lume.

- **Concluzii referitoare la complexitatea artistică a *tap dance***, care evidențiază faptul că, în prezent, *tap dance* se afirmă drept o complexă, versatilă, expresivă și sofisticată formă de dans și muzică, demonstrându-și, în mod recurent, relevanța, puterea și arta.

Elementele care concură la asigurarea expresivității artistice înalte, sunt: demersul artistic creativ, amprenta proprie a artistului și stilul personal, expresia corporală, calitățile coregrafiei, doza și calitatea improvizației.

În realizarea și valorificarea *tap dance*, prezintă relevanță procesul de comunicare artistică, acesta fiind unul complex, în cadrul căruia dansatorii transmit mesaje artistice, care dețin structuri expresive din punct de vedere estetic, spiritual, afectiv, senzorial. În funcție de modalitatea concretă de comunicare, identificăm două mari direcții de interes în managementul artistic:

1. Valorificarea *tap dance* ca fenomen artistic independent, autonom și transmitere de mesaje artistice prin intermediul unei comunicări artistice nonverbale, motrice, estetice și muzicale.

2. Valorificarea *tap dance* ca fenomen artistic complementar cu teatrul, situație în care există două alternative artistice:

- 2.1. Realizarea de spectacole de teatru, în care predomină momentele teatrale, iar momentele de *tap dance* introduse au o pondere scăzută. În construirea și transmiterea

mesajelor artistice, artiștii recurg la o comunicare artistică predominant verbală, estetică, motrică și muzicală.

2.2. Realizarea de spectacole de teatru-dans, în care se realizează o integrare accentuată a mai multor momente de *tap dance* în momentele teatrale, astfel încât ele să „conlucreze”, să se afle în simbioză și să se producă o „omogenizare artistică” a producției teatrale.

- **Concluzii referitoare la contribuția *tap dance* la dezvoltarea abilităților actorului** – reprezintă o subdiviziune corelată, îndeosebi cu capitolul III. Contribuțiile *tap dance* la dezvoltarea abilităților actorului se datorează, în special, faptului că mesajele artistice sunt transmise printr-o gamă multimodală – sonor, senzorial, nonverbal și estetic (transmise prin expresia corporală), afectiv și spiritual (transmise prin personalitatea artistică). Aceste contribuții se regăsesc în: dezvoltarea prezenței scenice; dezvoltarea abilităților psihomotrice ale actorului; favorizarea improvizației; facilitarea comunicării nonverbale; asigurarea convergenței armonice dintre ritm, muzicalitate și modelarea spiritului uman.

- **Concluzii referitoare la contribuțiile tezei la procesul de predare-învățare a *tap dance* pentru actori**

Contribuțiile teoretice ale tezei la fundamentarea procesului de predare-învățare a *tap dance* la actori, sunt: definirea didacticii domeniului artistic, definirea didacticii *tap dance* și metodicii *tap dance* și explicarea relația dintre ele; formularea finalităților predării-învățării *tap dance* la actori – sistemul competențelor profesionale (artistice), al competențelor transversale, al obiectivelor generale, al obiectivelor specifice și al rezultatelor învățării; circumscrierea filozofiei *tap dance*, prin propunerea a trei ipostaze interdependente: sistem artistic, sistem simbolic, sistem semiotic, ce pot fi analizate din perspective multiple: artistică, muzicală, tehnică, fizică, personală/ psihologică, interpersonală/ socială.

Contribuțiile metodice ale tezei la procesul de predare-învățare a *tap dance* la actori, sunt următoarele: prezentarea etapelor de pregătire și de fundamentare a elementelor de bază din *tap dance*, prezentarea selectivă a pașilor de bază; descrierea a trei coregrafii celebre; explicitarea importanței atenției, meticulozității, seriozității, devotamentului și, în special, a respectului pentru dans; formalizarea de recomandări metodologice generale; propunerea de criterii combinate în evaluarea multicriterială a performanței: calitatea performanței tehnice, volumul de cunoștințe teoretice, volumul de cunoștințe estetice; prezentarea algoritmică de coregrafii: elemente de dificultate, nivelul, descrierea coregrafiei, competențele profesionale, rezultatele învățării, indicații metodice și concluzii.

• **Concluzii referitoare la contribuțiile tezei la procesul de analizare a *tap dance* ca modalitate creativă de interacțiune cu teatrul**

Analizarea modalității creative de interacțiune a *tap dance* cu teatrul este precedată de inventarierea unor premise generale și specifice (prezentate de noi mai sus).

Cercetarea practic-aplicativă a avut ca scop major să explicitizeze și să ilustreze o tendință de creație din teatrul actual. Astfel, ne-am propus să analizăm, în manieră descriptivă și argumentativă, măsura în care valorificarea și articularea *tap dance* în producțiile teatrale conduc la nuanțarea formelor de expresie artistică, la intensificarea mesajului lor artistic și la creșterea calității artei teatrale. În acest sens, am conceput o grilă de analiză a momentelor coregrafice, bazată pe un sistem de indicatori artistici de interpretare care vizează momente coregrafice de dificultate avansată și înaltă performativitate artistică. Acești indicatori sunt organizați pe patru dimensiuni: a performativității; tehnică; de *entertainment*; estetică (vezi tabelul nr. 1).

b) Concluzii și recomandări generale, care ar putea contribui la dinamizarea sectorului cultural și creativ și la valorificarea patrimoniului teatral, coregrafic și muzical românesc. Aceste concluzii sunt organizate pe nivelurile macroculturii și microculturii, deși, ele nu pot fi separate decât într-un mod artificial, didactic, în scopul analizei lor.

• **La nivelul macroculturii:** Rolul social al teatrului este acela de a crește capitalul cultural al comunității, și, astfel de a contribui la dezvoltarea comunitară.

• **La nivelul microculturii:** Managementul instituțional și organizațional al teatrelor, influențează semnificativ calitatea și viabilitatea proiectelor artistice și a practicilor culturale.

▶ Afirmarea teatrului ca etalon cultural al comunității, ca instituție emblematică și ca un simbol comunitar (cultural, estetic, social, arhitectural). Teatrul modern reprezintă un spațiu de participare socială, culturală și artistică, cu un parcurs aflat în ascensiune.

▶ Promovarea unui management strategic și proactiv.

▶ Promovarea unui management al performanței artistice – un proces: strategic; integrat; continuu, evolutiv, iterativ, ciclic; bazat pe *feedback* continuu; transparent.

▶ Redefinirea profilului consumatorilor fideli și asigurarea unui echilibru între fidelizarea publicului spectator vechi și atragerea și educarea de noi segmente de public.

▶ Intensificarea contribuției educației artistice la devenirea omului, prin conceperea unor politici și strategii de impulsioneare a activității instituțiilor de învățământ preuniversitar, a centrelor culturale și/ sau de cercetare în domeniul educației artistice (teatrului) și de protecție a patrimoniului cultural.

BIBLIOGRAFIE

- *** *Barometrul de consum cultural 2014. Cultura între global și local*, Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, București, Editura Pro Universitaria, 2015.
- *** European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee of the Regions*, 26 September 2012 (http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2012/0537/COM_COM%282012%290537_EN.pdf) (accesat la 5 martie 2019).
- *** *Legea Educației Naționale nr. 1/ 2011 cu modificările și completările ulterioare* (<http://legeaz.net/legea-educatiei-nationale-1-2011/>) (accesat la 14 februarie 2019).
- *** *Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind stabilirea Cadrului european al calificărilor pentru învățarea de-a lungul vieții [Jurnalul Oficial C 111 din 06.05.2008]* (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:c11104>) (accesat la 5 martie 2019).
- *** (2002), *Shorter Oxford Dictionary. On Historical Principles*, Fifth Edition, Oxford University Press.
- Abrams, Dennis, *Gregory Hines Entertainer*, New York, Editura Chelsea House, 2008.
- Andrieș, Adrian, *Dicționar de jazz. Muzicieni străini*, București, Editura Tehnică, 1998.
- Banu, George, *Dincolo de rol sau Actorul nesupus. Miniaturi teoretice, portrete, schițe*, traducere Delia Voicu, București, Editura Nemira, 2008.
- Banu, George, Conferința „De ce mai mergem astăzi la teatru?”, din cadrul *Întâlnirilor de la Cluj*, 2013, apud *Barometrul de consum cultural 2014. Cultura între global și local*, Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, București, Editura Pro Universitaria, 2015, p. 73.
- Barba, Eugenio, *O canoe de hârtie. Tratat de antropologie teatrală*, București, Editura UNITEXT, 2003.
- Berindei, Mihai, *Dicționar de jazz*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
- Boal, Augusto, *Jocuri pentru actori și non-actori. Teatrul Oprimaților în practică*, traducere de Eugenia Anca Rotescu, București, Fundația Concept,
- Bocoș, Mușata, (coord.), Răduț-Taciu, Ramona, Stan, Cornelia, Chiș, Olga, Andronache, Daniel-Cosmin, *Dicționar praxiologic de pedagogie. Volumul I: A-D*, Pitești, Editura Paralela 45, 2016.
- Bocoș, Mușata, (coord.), Răduț-Taciu, Ramona, Stan, Cornelia, *Dicționar praxiologic de pedagogie. Volumul II: E-H*, Pitești, Editura Paralela 45, 2016.
- Bocoș, Mușata et. al, „Managementul comunicării didactice”, în Răduț-Taciu R., Bocoș M.-D., Chiș. O. (coord.), *Tratat de management educațional*, Pitești, Editura Paralela 45, 2015.
- Bonet, Lluís, Schargorodskz, Hector, *Managementul teatrelor. Modele și strategii pentru organizații și instituții de spectacol*, editor coordonator: Carmen Croitoru, traducere: Carmen Stanciu, Alexandru-Emil Avram, București, Editura Pro Universitaria, 2017.
- Borman, G., Hirschak, Thomas S., *The Oxford Companion to American Theatre*, Third Edition, New York, Editura Oxford University Press, 2004.
- Boureaux, Alexandru (coord.), Mangra, Alina, Nicolau, Haricleea, Noferi, Edith, *Arta actorului. Caiet de exerciții*, Craiova, Editura Universitaria, 2015.
- Brook, Peter, *Spațiul gol*, traducere de Marian Popescu, București, Editura UNITEXT, 1997.
- Catereva, Irina, „Actorul ca energie vizibilă”, în *Studiul Artelor și Culturologie: istorie, teorie practică*, nr. 2 (22)/ 2014 (https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/129_132_Actorul%20ca%20energie%20vizibila.pdf) (accesat la 25 februarie 2019).

- Cerghit, Ioan, *Metode de învățământ*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2006.
- Climenhaga, Royd, *Pina Bausch*, New York, Editura Taylor & Francis Group, 2009.
- Dane, Francis C., *Research Methods*, Brooks/ Cole Publishing Company Pacific Grove, California, 1990.
- Fourez, Gérard, *La construction des sciences*, Bruxelles, De Boeck Université, 1988.
- Glover, Savion și Weber, Bruce, *My Life in Tap*, New York, Editura William Morrow and Company, 2000.
- Grotowski, Jerzy, *Spre un teatru sărac*, traducere George Banu și Mirella Nedelcu-Patureau, București, Editura UNITEXT, 1998.
- Hasday, Judy, L. (2006), *Savion Glover Entertainer*, Editura Chelsea House.
- Hill, Constance Valis, *Tap Dance in America: A Very Short History*, 2002 (<https://www.nypl.org/node/70581>) (accesat la 19 ianuarie 2019).
- Hill, Constance Valis, *Tap Dance America. A Cultural History*, New York, Editura Oxford University Press, 2010.
- Ionescu, Miron, *Instrucție și educație. Paradigme educaționale moderne*, ediția a IV-a revizuită și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011.
- Johnstone, Keith, *IMPRO. Improvizatia și teatrul*, traducerea de Monica Anastase, București, Editura Tracus Arte, 2014.
- Lecoq, Jacques, Carasson, Jean-Gabriel, Lallias, Jean-Claude, *Corpul poetic. O pedagogie a creației teatrale*, traducere de Raluca Vida, Oradea, Editura ArtSpect, 2009.
- Markusen, Ann, Brown, Alan, *From audience to Participants. A new way of thinking for Performing Arts*, University of Minnesota, 2013.
- Pascal, Blaise, *Spirit de finețe, spirit de geometrie. De l'esprit géométrique și alte scrieri*, Cluj-Napoca, Editura Grinta, 2014.
- Pecina, Sara, *Steps in Time: An Exploration of Tap Dance Education*, Western Kentucky University, 2016.
- Popescu, Marian, *Drumul spre Ithaca. De la text la imagine scenică*, București, Editura Meridiane, 1990.
- Popescu, Marian, „Corp și Imagine în discursul teatral. Elemente pentru o teorie a reprezentării”, în *13 abordări ale imaginii*, Constanța, Ovidius University Press, 2003.
- Popescu, Marian, *Teatrul și comunicarea*, București, Editura UNITEXT, 2011.
- Ragin, Charles C., *Constructing Social Research*, Pine Forge Press, 1994.
- Robinson, Ken, Aronica, Lou, *Școli creative. Revoluția de la bază a învățământului*, traducere Emilia Vasiliu, București, Editura Publica, 2015.
- Roose-Evans, James, *Experimental Theatre from Stanislavsky to Peter Brook*, London and New York, 2008.
- Rusty, E. Frank, *TAP! The Greatest Tap Dance Stars and Their Stories 1900-1955*, New York, Editura Da Capo Press, 1990.
- Schechner, Richard, *Performance. Introducere și teorie*, București, Editura UNITEXT, 2008.
- Sparshott, Francis, „On the Question: Why Do Philosophers Neglect the Aesthetics of Dance?”, în *Dance Research Journal*, 15 (1), 1982.
- Sparshott, Francis, *Off the Ground: First Steps to a Philosophical Consideration of the Dance*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988.
- Sparshott, Francis, *A Measured Pace: Toward a Philosophical Understanding of the Arts of Dance*, Toronto, University of Toronto Press, 1995.
- Spolin, Viola, *Improvizație pentru teatru. Manual de tehnici pedagogice și regizorale*, traducere de Mihaela Balan-Betiu, București, U.N.A.T.C. Press, 2008.

- Strâmtu, Adrian, „The Finalities of Teaching-Learning Tap Dance to Actors”, în *Revista Journal Plus Education*, Vol. 22, No. 1, 2019 (<https://www.uav.ro/jour/index.php/jpe/article/view/1228>).
- Strâmtu, Adrian, „Procesualitatea demersului creativ în context artistic”, în *Revista Colocvii teatrale. Theatrical Colloquia*, Vol. 27, pp. 79-86, 2019.
- Strâmtu, Adrian, „Towards a Tap Dance Philosophy”, în *Revista Concept*, Vol. 19, nr. 2/ 2019 (în curs de apariție).
- Stan, Cornelia, *Perspective teoretic-aplicative în abordarea obstacolelor din comunicarea didactică*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2010.
- Steiner, Rudolf, *Cunoașterea sufletului și a spiritului*, București, Grupul Editorial Univers Enciclopedic Gold, 2014.
- Steiner, Rudolf, *Devenirea umană, sufletul lumii și spiritul lumii*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2014.
- Tap Dancer and Choreographer Michelle Dorrance, 2015, MacArthur, https://www.youtube.com/watch?v=lyAc_GqTrSs (accesat la 11 iunie 2019)
- Thalberg, Irving, *Enigmas of Agency. Studies in the Philosophy of Human Action*, London and New York, Routledge, 2013.
- Van Camp, Julie, „Philosophy of Dance” (Essay-Review), în *Dance Chronicle*, 19 (3), 1996.
- Viehmann, Iosif I., Zdrenghea, Mihaela C., *Curs de istoria jazzului*, Editura MediaMusica a Academiei de Muzică „Gh. Dima” din Cluj-Napoca, 2000.
- Wallas, Graham, *The art of thought*, London, Jonathan Cape, 1926.
- Weick, Karl E., „Systematic observational methods”, în *The handbook of social psychology*, Gardner Lindzey & Elliot Aronson (Eds.), vol. 2, Reading, MA: Addison-Wesley, 1968.

Webografie

- <http://dexonline.ro/definitie/ritm> (accesat la 17 noiembrie 2018).
- <http://keithsawyer.com/books/> (accesat la 13 martie 2019).
- <http://www.answers.com/topic/savion-glover> (accesat la 19 noiembrie 2018).
- <http://www.barrykernfeld.com/> (accesat la 24 ianuarie 2018).
- <http://www.fandango.com/gregoryhines/filmography/p32443> (accesat la 10 martie 2018).
- <http://www.lyricsfreak.com/s/sammy+davis+jr/biography.html> (accesat la 12 martie 2018).
- http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Bill_%22Bojangles%22_Robinson (accesat la 13 februarie 2018).
- <http://www.playbill.com/production/shuffle-along-or-the-making-of-the-musical-sensation-of-1921> (accesat la 10 martie 2019).
- <http://www.pinabausch.org/en/pina/biography> (accesat la 11 aprilie 2019).
- <http://www.youtube.com/watch?v=AIX1kCEekGg> (accesat la 8 martie 2018).
- http://www.youtube.com/watch?v=M_65T7EOnqA (accesat la 18 ianuarie 2019).
- <http://www.youtube.com/watch?v=UiEA1HnBmQA> (accesat la 21 ianuarie 2019).
- <https://calperformances.org/performances/2019-20/dance/dorrance-dance-soundspace.php> (accesat la 16 mai 2019).
- <https://cultural.bzi.ro/istoria-sclaviei-africane-5446> (accesat la 16 octombrie 2018).
- <https://plato.stanford.edu/entries/dance/> (accesat la 20 aprilie 2019).
- <https://rustysdanceshop.com/products/buster-browns-laura> - Buster Brown's „Laura” An Advanced Tap dance Routine Taught by Sam Weber (accesat la 20 aprilie 2019).
- <https://stomponline.com/index.html> (accesat la 18 februarie 2019).
- https://us.letgo.com/en/i/jason-samuels-smith-tap-warm-up-dvd_25856d40-34a4-4b95-8483-b54ab609276a (accesat la 7 august 2018).

<https://www.broadwayleague.com/research/grosses-broadway-nyc/> (accesat la 5 martie 2019).

<https://www.nytimes.com/2003/07/13/arts/dance-bring-in-da-noise-leave-out-da-funk.html> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.pbs.org/wnet/broadway/essays/broadway-hollywood/> (accesat la 13 martie 2019).

<https://www.tapdancesyllabus.com/> (accesat la 11 mai 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=aAGb1p-IYb4> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=AIX1kCEekGg> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=5qFAEMsoGN4> (accesat la 20 aprilie 2019).

https://www.youtube.com/watch?v=Dp_bM_c-BT0 (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=DTNydMSStTN8> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=D1ZYhVpdXbQ> (accesat la 10 iunie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=eHhX1IuXcTw> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=eYOrPm5-8gw> (accesat la 3 iunie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=fNKRm6H-qOU> (accesat la 20 aprilie 2019).

https://www.youtube.com/watch?v=GKPMk5_gStk (accesat al 10 iunie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=iG9CE55wbtY> (accesat la 5 iunie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=jkmfoHJYJyo> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=k0fGr7sGodc> (accesat la 11 iunie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=mjDsjT-zfPM> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=nZPndC-F5SE> (accesat la 10 iunie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=136DjiDAfEU> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=8LRvC70xVw0> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=pGa4dgI6NuM> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=rLfqWPmthYI> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=-tYRWQxFDSk> (accesat la 24 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=SF8coqYjINo> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=sBqlzGjyHGM> (accesat la 15 mai 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=6lGV7k86EEY> (accesat la 24 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=7VLNq9DkSVM> (accesat la 24 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=tZ7aYQtIldg> (accesat la 24 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=TeU2qiT-BZY> (accesat la 24 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=1fExrAW0ZOg> (accesat la 24 aprilie 2019).

https://www.youtube.com/watch?v=_1IZvthO1yM (accesat la 24 aprilie 2019).

https://www.youtube.com/watch?v=XoT_FtaMJPw (accesat la 24 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=XTZ1okuJHus> (accesat la 20 aprilie 2019).

<https://www.youtube.com/watch?v=wtHvetGnOdM> (accesat la 24 aprilie 2019).